

Аналітична записка
Серія «Гуманітарний розвиток», № 5, 2019

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

М. М. Карпенко, к. філос. н., с. н. с., головний консультант
відділу гуманітарної політики
Національного інституту стратегічних досліджень

Визначено основні чинники, які продукують нові виклики перед виробниками та споживачами освітніх послуг, системою освіти в цілому. Проаналізовано напрями трансформації освіти, що виникли як відповідь на вимоги суспільно-економічного розвитку людства в сучасну добу. Запропоновано ряд заходів у державній освітній політиці, покликаних модернізувати вітчизняну освіту відповідно до вимог часу.

Висновки та рекомендації

Виклики, які постають перед сучасною освітою, неможливо подолати, не виходячи за межі старих освітніх моделей, без освоєння і впровадження інноваційних форм освіти. Зростає розмаїття особистісних запитів людини, з одного боку, та динаміку вимог ринку праці, обумовлену прискоренням суспільно-економічних змін, з іншого, неможливо задовольнити в межах існуючих форм традиційної освіти. Загострюється проблема невідповідності сформованої системи освіти новим потребам суспільства й людини. У цих умовах необхідний новий погляд на роль і значення неперервної освіти, яка відповідатиме сучасним освітнім потребам завдяки широкому впровадженню освітніх інновацій.

З огляду на швидке поширення у світовій освітній практиці різноманітних форм неформального навчання як основного сегменту освіти протягом життя, для України сьогодні актуальним є вирішення проблем визнання неформальної освіти, сприяння розвитку різноманітних форматів онлайн навчання, широке введення до освітньої практики програм для формування цифрових компетенцій як учнів (студентів), так і для підвищення таких компетенцій у вчителів (викладачів). Також доцільно розробити і запровадити у програми педагогічних ВНЗ курси, які формуватимуть компетенції саме у сфері організації неформальної освіти.

Досягнення цієї мети потребує виконання наступних завдань:

1. Міністерству освіти і науки України, Інституту модернізації змісту освіти МОН України та Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України розробити критерії та ефективні моделі оцінки й визнання кваліфікацій, здобутих шляхом неформальної освіти. Такі моделі повинні включати критерії встановлення відповідності кваліфікацій, набутих шляхом неформальної освіти, кваліфікаційним фаховим вимогам, визначених у системі формальної освіти. Це дозволить вибудувувати траєкторії навчання протягом життя через поєднання формальної і неформальної освіти, додаючи гнучкості і динамічності освітньому процесу.

2. Міністерству освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти МОН України розробити і запровадити для ВНЗ профільного

(педагогічного) спрямування навчальні програми з формування компетенцій у сфері організації інноваційних форматів неформальної та змішаної освіти. Перелік компетенцій повинен містити: викладання, управління, використання новітніх технологій, планування навчальних програм тощо.

3. Міністерству освіти і науки України підготувати нову редакцію наказу МОН України від 7 серпня 2002 року № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів», де передбачити визначення та облік навантаження за новими форматами викладання (вебінари, он-лайн консультації, підготовка он-лайн курсів тощо), що сприятиме запровадженню вітчизняними ВНЗ практики «змішаного» навчання.

4. Інституту модернізації змісту освіти МОН України та Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України:

- опрацювати ефективні моделі оцінки й визнання попереднього навчання з врахуванням рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС *«Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»*;
- розробити програму стимулювання і підтримки запровадження вітчизняними ВНЗ практики «змішаного» навчання з метою підвищення доступності освіти та її ефективності з точки зору формування практичних компетенцій;
- розробити єдині державні стандарти щодо електронних підручників з урахуванням можливостей використання інтерактивності та представлення у них мультимедійного змісту.

Виклики для сучасної освіти. Розвиток економіки знань і безперервний процес інновацій призводять до прискорення змін на ринку праці і вимагають від людини здатності швидко адаптуватися до мінливого соціально-економічного середовища та готовності розвивати свої знання та навички протягом життя. Це створює нові виклики перед виробниками та споживачами освітніх послуг,

системою освіти в цілому.

Головними викликами для сучасної освіти є:

- тотальна інформатизація;
- прискорені темпи зростання знань;
- динамічні зміни необхідних професійних навичок і компетенцій.

Відповіді на ці виклики вимагають створення і впровадження інноваційних форм організації та засобів освіти, оновлення її змісту для вирішення низки важливих завдань: формування здатності до самостійного навчання і пошуку інформації; опанування цифровою грамотністю; виховання критичного мислення; готовність до оволодіння новими компетенціями.

Інформатизація освіти. Використання новітніх технологій в освіті у світі невинно зростає. У 2014 році глобальний ринок он-лайн освіти оцінювався у 165,36 млрд дол. і за прогнозами до 2022 року він зросте до 243,8 млрд дол.¹ Вагомими факторами зростання ринку он-лайн освіти є гнучкість навчання, низька вартість, доступність, швидке збільшення кількості користувачів Інтернету. На сьомому році свого існування масові відкриті он-лайн курси охопили 900 університетів і зібрали 101 млн користувачів з усього світу. На кінець 2018 року понад 900 університетів запустили сумарно 11,4 тисячі он-лайн курсів. У 2018 році он-лайн платформи Coursera, edX, FutureLearn та XuetangX оголосили про запуск програм он-лайн дипломів, пройшовши які можна отримати магістерський або бакалаврський ступінь. Кількість програм із дипломами зросла до 47, у той час, як у 2017 році їх було лише 15².

Однак проблема визнання кваліфікацій, здобутих в онлайн освіті, залишається невирішеною. І це не лише проблема української освіти. Більшість університетів розвинутих країн, що створюють масові онлайн-курси, поки що не видають після їх завершення кредитні бали навіть своїм студентам. Для української системи освіти важливим завданням є напрацювання механізмів сертифікації освітніх онлайн курсів, підтвердженої як державними органами освіти, так і

¹ Global E-Learning Market Outlook (2014-2022) [Electronic resource] // PR Newswire, NEW YORK, Sep 21, 2015 – Access mode: <http://www.prnewswire.com/news-releases/global-e-learning-market-outlook-2014-2022-300146534.html>

² By The Numbers: MOOCs in 2018 [Electronical resource] // Class Central MOOCReport. – Access mode: <https://www.classcentral.com/report/mooc-stats-2018/>

провідними навчальними закладами та роботодавцями.

Важливим напрямом упровадження новітніх технологій в освітні процеси є також впровадження електронних підручників. Для України поки що проблемою залишається налагодження системної роботи з розробки і впровадження сучасних електронних навчальних матеріалів. Саме лише надання доступу до електронних копій традиційних паперових підручників, яке практикується сьогодні, жодним чином не є достатнім рішенням.

Ефективне використання потенціалу новітніх технологій в освіті вимагає підвищеної уваги до формування у громадян цифрової грамотності, що повинно бути враховано при розробці й затвердженні державних освітніх стандартів.

Прискорення темпів зростання (Додаток 1) є ще одним важливим фактором, який визначає необхідність упровадження інноваційних форм освіти та повномасштабної реалізації концепції «освіти протягом життя» (*life long learning*), яка є одним із найважливіших трендів сучасної освіти, який дозволяє людині адаптувати і розвивати свої компетенції та професійні навички відповідно до швидких змін в економіці, технологіях та на ринку праці. Ця модель включає в себе такі підсистеми:

- неформальна та інформальна освіта (за ступенем інституціоналізації);
- дистанційна освіта (за способом організації навчального процесу);
- онлайн освіта (за засобами реалізації);
- змішана освіта (поєднання традиційних та онлайн засобів навчання).

Визнання важливості освіти протягом життя для людського розвитку призвело на початку XXI століття до модернізації європейської політики в освітній сфері. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя» (*A Memorandum of Lifelong Learning*)³. У Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості.

Динаміка навичок і компетенцій. За останні 50 років в економіці розвинутих країн відбувається стійке скорочення робочих місць, що потребували рутинних ручних і когнітивних навичок. Натомість повсякчас зростає попит на

³ A Memorandum on Lifelong Learning [Electronical resource] // Commission of the european communities – Access mode: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

кваліфікованих фахівців, здатних до нетривіальної аналітичної праці, та спеціалістів із розвиненими комунікативними компетенціями (Додаток 2). У доповіді світового економічного форуму «The Future of Jobs Report 2018» визначено низку компетенцій, які користуватимуться підвищеним попитом у 2022 році.

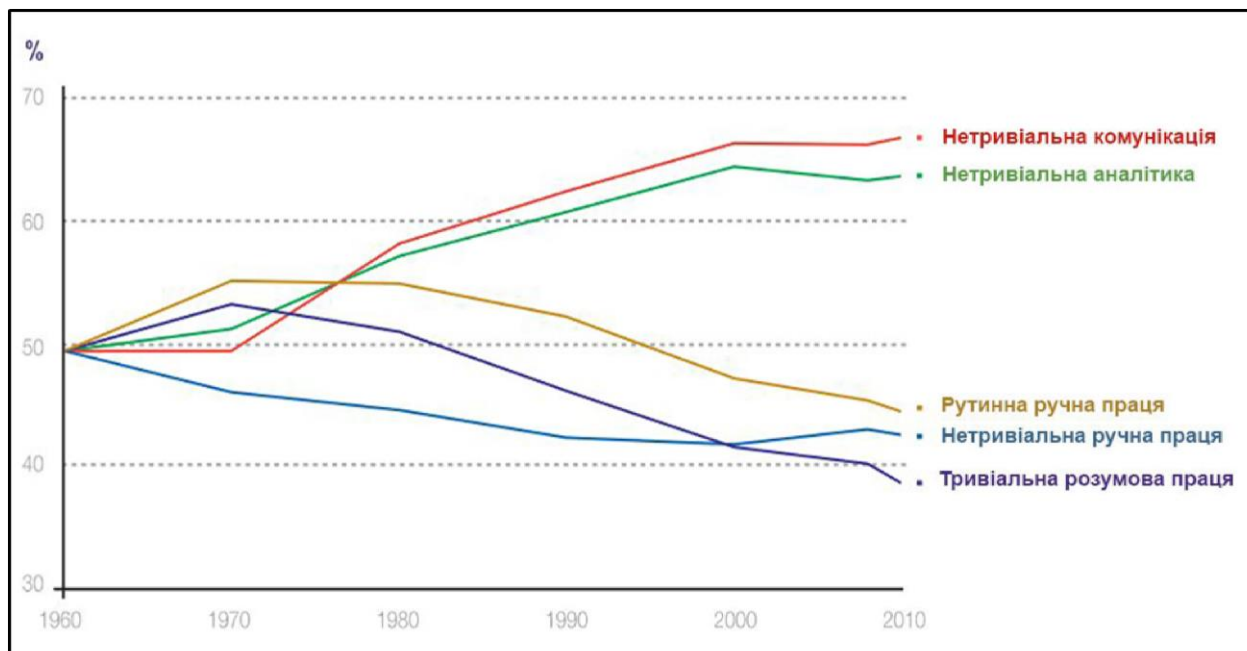
1. Аналітичне мислення та інновації.
2. Активні стратегії навчання та викладання.
3. Творчість, оригінальність та ініціативність.
4. Технологія проектування та програмування.
5. Критичне мислення та аналіз.
6. Комплексне вирішення проблем.
7. Обґрунтування, вирішення проблем та ідеї.
8. Системний аналіз та оцінка⁴.

Крім того, значним попитом на сучасному ринку праці, особливо на позиціях середньої та вищої ланки, користуються так звані «м'які навички» (soft skills), які не стосуються суто професійних компетенцій, а являють собою комплекс надпрофесійних неспеціалізованих навичок, таких як відповідальність, управління часом, здатність до роботи в команді, критичне мислення, лідерство та соціальний вплив, емоційний інтелект, гнучкість, адаптивність тощо.

⁴ The Future of Jobs Report 2018 [Electronical resource] // World Economic Forum. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf

Додаток 2

Динаміка потреб ринку праці у типах компетенцій

*(економіка США 1960-2010 роки)**

* Вихідна точка графіка була проіндексована у 1960 році.

Джерело: The skills needed in the 21st century // World economic forum [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://widgets.weforum.org/nve-2015/chapter1.html>